

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Archivnictví a kulturně historické instituce

Studijní opora pro kombinovanou formu navazujícího magisterského programu

Pomocné vědy historické a archivnictví

Mgr. Jindřich Kolda, Ph.D.

Hradec Králové

2021

Kulturně vědecké instituce dle archivního zákona (č. 499/2004 Sb.) definovány v §11:

- muzea
- knihovny
- galerie
- památníky
- veřejné vědecko výzkumné instituce
- vysoké školy

Všechny tyto instituce mohou mít své archivy, kam ukládají dokumenty vzniklé z jejich činnosti (typickým příkladem jsou VŠ), vedle toho pak obvykle vlastní či spravují archiválie, které jsou u nich uloženy jako následek jejich akviziční a sbírkotvorné činnosti (tj. vybrané mimo skartační řízení, získané koupí či darem) – tu jsou často VŠ výjimkou.

Pokud fungují jako akreditovaný, resp. registrovaný archiv, zařazují svoje archiválie do základní evidence Národního archivního dědictví (NAD). Jejich druhotnou evidenci vede pak příslušná státní archiv. Hlavní kontrolním institutem je tu Národní archiv, resp. archivní správa MV.

MUZEA

- instituce shromažďující, dokumentující, ochraňující, zpřístupňující a interpretující hmotné dědictví a s ním spjaté informace
- do jejich majetku/správy se dostávají materiály archivní povahy zejm. na základě sbírkotvorné činnosti (ovšem i dary, dědictvím, nálezy)

Archiv Národního muzea

- vzorová instituce z tohoto ranku; zřízena roku 1846 (Palacký, Erben) coby shromaždiště historických písemností z území Čech (a českých zemí), od r. 1920 je rovněž podnikovým archivem NM, dohlíží na spisovou službu muzea, dohlíží na archivní evidenci v odděleních muzea, spravuje téměř 1000 arch. fondů a sbírek o délce cca 3 bkm
- fondy: staré historické sbírky (pergameny, patenty, rukopisy), osobní fondy vědeckých a společenských činitelů (např. rodina Palackých či Riegrů) a zaměstnanců muzea 19. a 20. století, sbírky dokumentace (topografické, heraldické, genealogické, sfragistické), archiv zaniklého Muzea dělnického hnutí, archiv Československého dokumentačního střediska exilu, Archiv dějin tělesné výchovy a sportu
- <http://vademecum.nm.cz/nm/NavigBean.action?entity=%28%5En%29%28%28%28loc alArchiv%2C%5En%2Chot %29%28unidata%29%29%284%29%29>
-

Jako archivní instituce jsou akreditována mnohá muzea, viz seznam archivních fondů a sbírek ČR.

GALERIE

- instituce muzejní povahy zaměřené primárně na sbírkotvornou, vědeckou, výstavní atd. činnost v oblasti výtvarného umění, architektury, uměleckého řemesla, nových médií atd.; mnohé z nich (zvláště regionální) jsou integrovány s místními muzei
- v AZ uvedeno spíše jako terminologický výraz – žádný akreditovaný galerijní archiv v ČR neexistuje

PAMÁTNÍKY

- instituce na pomezí mezi muzei a vědeckými ústavy, jejímž účelem je udržovat památku určitého fenoménu/události/osobnosti; prakticky všechny památníky v ČR jsou zřizovány Ministerstvem kultury ČR; některé instituce, které slovo ve svém názvu mají, jsou v podstatě muzejní (např. Památník dr. Emila Holuba v Holicích)

Literární archiv Památníku národního písemnictví (PNP)

- zřízen r. 1952 po rozprášení Strahovského kláštera spojením jeho knihovny s knihovnami zrušených klášterů (přes půl milionu svazků dohromady), původně s Ústavem pro českou literaturu, který měl o knihy pečovat a provádět výzkum, později přibýlo Muzeum české literatury, pod nějž pak patřila i různá lokální muzea (Muzeum A. Jiráska, Muzeum bratří Čapků atd.)
- 1964 do PNP zařazen literární archiv Knihovny Národního muzea, fondy: zejména pozůstalosti spisovatelů, básníků, kritiků, literárních vědců aj., a různých událostí a spolků literárního života

https://pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/content/fck/files/Pr%C5%AFvodce_LA_PNP_2020_03_29.pdf

Památník Terezín

- státní příspěvková organizace, která pečuje o trvalou vzpomínku na obce Lidice a Ležáky, zřízeno nejprve jako pietní místo k r. 1955, od r. 1962 s budovou muzea, na níž navazuje sbírkotvorná a vědecká činnost; fondy: Terezín (města, Malá pevnost, Ghetto), koncentrační tábory a věznice, sbírka pozůstalostí aj.

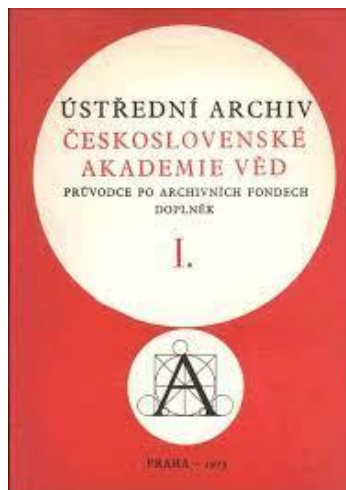

VEŘEJNÉ VĚDECKO VÝZKUMNÉ ORGANIZACE

- nejčastěji zřizovány jako tzv. vědecké výzkumné instituce (v. v. i.) na základě zákona č. 130/2002 o podpoře výzkumu, experimentálního vývoje a inovací z veřejných prostředků; hlavní činností výzkum, zřizovateli ČR (resp. ministerstva, orgány státní správy a Akademie věd ČR) a územně správní celky; k r. 2021 jich je celkem 79, akr. archiv provozuje pouze Akademie věd (a v jejím rámci některé ústavy spravují určité fondy a sbírky, vedené v NAD)

Akademie věd ČR

- čelná instituce s více než 50 vědeckými ústavy ze 3 oblastí (vědy o neživé přírodě, vědy o živé přírodě a chemické vědy, humanitní a společenské vědy – sem mezi historické vědy patří Historický ústav, Ústav pro soudobé dějiny a Masarykův ústav a Archiv AV ČR)
- nyní organizační složka státu, zřízená 1992 jako nástupce ČSAV, ve své činnosti navazující na Královskou českou společnost nauk (1784-1952) a Českou akademii věd a umění (1890-1952)
- archiv založen 1953 (1. ředitel Václav Vojtíšek), od r. 2006 spojen s Masarykovým ústavem – shromažďuje materiál vzniklý z působnosti AV a jejich částí a dohlíží na SS
- fondy: předchůdci AV, ústavy a organizační jednotky AV (i historické), sbírky k jednotlivým oblastem výzkumu, pozůstalosti vědců, Masarykův osobní archiv – <https://www.mua.cas.cz/cs/archivni-fondy-a-databaze-130>
- další činnost: dějiny AV, dějiny vědy a techniky – vydavatelská činnost (časopisy a vědecké série, např. Studie o rukopisech či Práce z dějin AV)
- některé fondy jsou umístěny přímo na vybraných ústavech, např. na Historickém ústavu pozůstalost Augusta Sedláčka

VYSOKÉ ŠKOLY

- v ČR celkem 26 veřejných VŠ, 2 státní a 39 soukromých, vedle toho ještě pobočky zahr. VŠ
- akreditované archivy jen některé

Univerzita Karlova

- archiv zde od počátku (=spisovna)
- 1882 po rozdělení UK na českou a německou byl až do r. 1918 spravován německou univerzitou, pak českou, za války opět německou, po válce zase českou
- 1958 zřízen Ústav pro dějiny UK, jehož je archiv oddělením
- Obsah: fondy jednotlivých fakult (i historických) a dalších součástí UK, akademiků, událostí (např. oslav), předchůdců univerzity a jejich součástí, matrik studentů atd. – <https://udauk.cuni.cz/ARCH-33.html> (skladba podobná ostatním);

ČVUT

- 2. nejstarší existující VŠ v ČR, archiv od r. 1962 jako 2. nejstarší VŠ archiv

Masarykova univerzita v Brně

- 2. nejstarší kontinuálně existující univerzita v ČR
- akreditovaný archiv od r. 1987 (do r. 1989 šlo o jediný archiv zvláštního významu zřízený mimo Prahu)

Další před vydáním arch. Zákona v r. 2004: Vysoké učení technické v Brně: archiv od r. 1992, Veterinární a farmaceutická univerzita Brno 1994, Univerzita Palackého v Olomouci a Mendelova univerzita v Brně 1995.

- od současného arch. zákona lze tyto archivy zřídit na základě jednotného akreditačního řízení probíhajícího na ministerstvu vnitra, jako první akreditován archiv UHK, k r. 2020 celkem 11 (vedle jmenovaných ještě VŠ báňská v Ostravě, Slezská univerzita v Opavě, Akademie výtvarných umění v Praze)
- úkoly: dohled na výkon spisové služby na institucích a jejich částech, tvorba koncepcí (spolupráce napříč univerzitami – např. při dlouhodobém ukládání digitalizovaných a digitálních archiválií: theses.cz), skartační řízení a výběr archiválií, evidence v NADu, inventury, zpřístupňování, inventarizace
- fondy: nejčastější osobní, nejrozsáhlejší institucionální; sbírky: nejčastěji fotografie, videa, medaile, obrazy
- k r. 2016 ve VŠ archivech 891 arch. Souborů (cca 18bkm), zpracované cca z 35%, nejvíce v archivu UK (7,1 bkm)
- nejčastější činnost ve vztahu k veřejnosti: vyhledávání dokladů (kupř. potvrzení o studiu, doklady o složení SZK, vystavování duplikátů diplomů atd.); vědecko-výzkumná činnost, publikace, výstavy, propagace škol

JINÉ

- velmi blízko ke kulturně vědeckým institucím svým pojetím a zaměřením činnosti mají instituce typu **Českého rozhlasu** či **televize** (u obou archivy). Zvláštní místo tu má i **Národní filmový archiv**.
- mnohé dokumenty potenciálně archivní povahy jsou uloženy v mnohých institucích coby sbírkové předměty (typicky zarámované dokumenty inventované jako obrazy) – týká se např. rukopisů v různých lokálních knihovnách, nebo sbírek v objektech **Národního památkového ústavu** (např. fotosbírky).

LITERATURA

Zákon o archivnictví a spisové službě v aktuálním znění.

BARVÍKOVÁ Hana – JANDEROVÁ Helena – PODANÝ Václav, *Fondy a sbírky Archivu Akademie věd České republiky*, Praha 1999.

BĚLIČOVÁ, Milena, Jaroslav ČECHURA, Marie RYANTOVÁ a Aleš CHALUPA. *Průvodce po fondech a sbírkách Archivu Národního muzea*. Praha: Národní muzeum, 1998

BĚLIČOVÁ, Milena: Archiv, in: *Velká kniha o Národním muzeu*. Národní muzeum Praha 2015.

BITTNER Ivan, *Spisová a archivní služba ve státní správě, samosprávě a v podnikatelské sféře*, Praha 2005.

CSÁKY Moritz – STACHEL Peter (Hrsg.), *Speicher der Gedächtnisses. Bibliotheken, Museen, Archive*, 2 sv., Wien 2000- 2001.

FABIAN Bernhard (Hgs.), *Handbuch der historischen Buchbestände in Deutschland, Österreich und Europa*, Hildesheim 2003.

FIDLEROVÁ Alena – BEKEŇOVÁ Martina a kol., *Repertorium rukopisů 17. a 18. století z muzejních sbírek v Čechách*, I.- IV., Praha 2007.

FREISLEBEN Zdeněk, *Památník národního písemnictví 1953–2013*, Praha 2013.

LIDMAN Thomas, *Libraries and Archives. A Comparative Study*, Oxford–Cambridge–New Delhi 2012.

STEINOVÁ Šárka, *Přehled osobních fondů zemědělců a lesníků v paměťových a jiných institucích*, Praha 2017.